

CHIPURI ALE RĂULUI ÎN LUMEA DE ASTĂZI
FICȚIUNEA CA NECESITATE VITALĂ

MARIO VARGAS LLOSA

ÎN DIALOG CU

GABRIEL LIICEANU

CHIPURI ALE RĂULUI ÎN LUMEA DE ASTĂZI
FICȚIUNEA CA NECESITATE VITALĂ

Cuvânt înainte
de Gabriel Liiceanu

Traduceri
de Ileana Scipione și Olivia Petrescu

HUMANITAS
fiction

Fotografiile reproduse în acest volum au fost făcute în timpul vizitei lui Mario Vargas Llosa la București, în septembrie 2005, cu excepția celei realizate la Cluj în 2013 de Nicu Cherciu. Mulțumim *Jurnalului* și Institutului Cultural Român pentru fotografiile puse la dispoziție.

Redactor: Mona Antohi
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Radu Dobreci, Dan Dulgheru

Tipărit la Livco Design

© Mario Vargas Llosa, 2024

© HUMANITAS FICTION, 2024

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Vargas Llosa, Mario
Chipuri ale răului în lumea de astăzi; Ficțiunea ca necesitate vitală /
Mario Vargas Llosa în dialog cu Gabriel Liiceanu;
cuv. înainte de Gabriel Liiceanu;
trad. de Ileana Scipione și Olivia Petrescu –
București: Humanitas Fiction, 2024
ISBN 978-606-097-495-6
I. Liiceanu, Gabriel
II. Scipione, Ileana (trad.)
III. Petrescu, Olivia (trad.)
821.134.2
929

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021 / 408 83 50, fax 021 / 408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723 684 194

Cuprins

Notă asupra ediției 9

Trecerea lui Vargas Llosa prin România
Cuvânt înainte de Gabriel Liiceanu 11

CHIPURI ALE RĂULUI ÎN LUMEA DE ASTĂZI

Scrisul a fost pentru mine esențialmente
legat de ideea de libertate 21

Cel mai bun lucru care mi s-a întâmplat
în viață a fost să învăț să citesc 24

Sunt dovada vie că „a scrie e un mod de a trăi”.
Eu trăiesc scriind 27

Mă pot pierde complet în iluzie,
adică pot aboli timpul și spațiul din jur
și pot trăi în ficțiunea la care scriu 30

Arta și literatura ne îngăduie să fim primitivi
și sălbatici fără să ieșim din civilizație 33

Autorul poate fi sfânt sau demon, om cinstit sau derbedeu,
un om cu idei generoase și altruiste
sau un egoist și un pervers 37

Prefer romanele pe care le-am scris
cu cea mai mare greutate,
care mi-au scos părul alb pe care îl am 40

Dacă vrem să ne păstrăm optimismul,
trebuie să renunțăm la utopie 43

Să terminăm odată cu vocația eșecului 46

Puterea scoate la lumină tot ce au
oamenii mai rău în ei 47

Rădăcina psihologică a comunismului.
Oamenii sunt mai înclinați să invidieze
decât să admire 50

Democrația nu-i poate seduce pe intelectuali 52

*Fragment din conferința de presă
a lui Mario Vargas Llosa la ICR.
Finalul dialogului cu Gabriel Liiceanu 57*

Poate că orice grozăvie din istorie
este mai întâi o utopie pusă pe hârtie 57

De fiecare dată când oamenii au încercat
să construiască o societate perfectă,
rezultatul a fost o hecatombă, Apocalipsa 59

E nociv să crezi o lume de sfinți 62

Cred că toate ideologiile greșesc 63

A crede că literatura e responsabilă de tot ce merge rău
în lume înseamnă a confunda efectul cu cauza 66

FICȚIUNEA CA NECESITATE VITALĂ

„Spune-le celor din Cluj
să se bucure că se întâlnesc cu Flaubert“ 73

Fără ficțiune, omenirea n-ar fi ieșit niciodată
din peșteri 76

Literatura și ficțiunea nu sunt un amuzament,
ci o necesitate vitală 79

Consumatorii de literatură, socotiți la scara populației
globului, sunt o minusculă parte a omenirii 81

Ficțiunile non-literare nu înfruntă
marile probleme ale umanității,
sunt niște ficțiuni escapistice 85

Chiar credeți că la necititori totul se limitează
la simpla satisfacere a instinctelor,
împreunarea și înfulecarea 90

Dragostea este o creație culturală,
pentru că, în umanitatea primitivă, ea nu exista 93

Pesemne că majoritatea continuă să simtă
„chemarea tribului“ 96

Ce mai așteptăm de la literatura viitorului,
de vreme ce valorile pe care noi le-am crezut eterne,
grație și literaturii, se prăbușesc? 98

Marea provocare a lumii în care trăim
este răspunsul creativ dat precarităților ei 100

Câte ceva despre ultimul meu roman: *Eroul discret*.
Va câștiga oare Mafia? 104

Notă asupra ediției

Volumul de față conține două dialoguri ale lui Mario Vargas Llosa cu Gabriel Liiceanu, care au avut loc la o distanță de opt ani, cu ocazia unor vizite făcute de scriitorul peruan în România.

Primul dialog a fost susținut cu prilejul Conferinței Microsoft „Chipuri ale răului în lumea de astăzi” (București, 20 septembrie 2005, Complex ROMEXPO, sala Nicolae Titulescu) și a fost publicat în volumul Mario Vargas Llosa în dialog cu Gabriel Liiceanu, *Chipuri ale răului în lumea de astăzi*, traducere de Ileana Scipione, Humanitas, București, 2006; ediția a II-a revizuită, 2010. El a fost prelungit a doua zi, 21 septembrie 2005, cu ocazia unei conferințe de presă organizate de Institutul Cervantes din București și Institutul Cultural Român, care a avut loc la sediul ICR București.

Al doilea dialog, *Despre ficțiune, literatură și civilizația umană*, s-a desfășurat la Facultatea de Litere a Universității Babeș-Bolyai din Cluj (21 mai 2013), unde Mario Vargas Llosa a fost invitat pentru a primi titlul de Doctor Honoris Causa. Cu acel prilej, traducerea din spaniolă în română a fost realizată de conf. univ. Olivia Petrescu. Transcrierea dialogului a fost făcută de Olivia Petrescu și Ilie Rad, iar forma actuală dedicată tiparului a fost stabilită de Gabriel Liiceanu. Acest dialog a apărut inițial în 150 de exemplare, cu consimțământul lui Mario Vargas Llosa și al lui Gabriel Liiceanu, cu mici diferențe față de varianta de acum, în volumul semnat de Doina Rad și Ilie Rad, *În Peru, pe urmele incașilor*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2024, pp. 270–289.

Se cuvin aduse mulțumiri decanului Facultății de Litere a Universității clujene, prof. univ. Corin Braga, pentru felul minunat în care și-a primit oaspeții și pentru discursurile inaugurale. Mulțumiri, de asemenea, domnului Rareș Beuran, directorul Studioului de Televiziune UBB TV, precum și echipei sale, care a filmat întregul dialog, în condiții profesioniste, postând apoi filmul pe internet, pentru a putea fi vizionat de toate persoanele interesate.

Cuvânt înainte

Trecerea lui Vargas Llosa prin România

În anii '80 citisem, ca mulți din generația mea, *Războiul sfârșitului lumii*, în româna superbă a lui Mihai Cantuniar. A fost prima mea întâlnire cu Vargas Llosa. Țin minte că la capătul celor 5-600 de pagini mi-a rămas un gust straniu, pe care la început mi-a fost greu să-l identific, pentru că nu avea nimic de-a face cu bucuria lecturii. Eram încă la vârsta când trăiam faptele de cultură ca „fapte de arme“ și în fiecare carte citită vedeam o performanță, iar în autorul ei, un concurent. Or aici, în cartea lui Vargas Llosa, cheful de a coborî în arenă și de a-mi verifica piruetele comparându-le cu ale altuia îmi pierise cu desăvârșire. Isprava peruanului reprezenta o *ieșire din scară*. Ea îl muta pe autorul ei în ținutul acela populat de personaje fabuloase care, chiar dacă erau, ca noi toți, produse ale mării Faceri, făceau mereu aluzie la o *altă* dimensiune a lumii: una în care

trăiau cei ce puteau, la rândul lor, printr-o imitație divină, al cărei mecanism rămânea un mister, să creeze lumea din nou.

Dar ce mă tulburase cu adevărat în cazul *Războiului sfârșitului lumii* era că autorul ei nu era mort, așa cum se întâmpla îndeobște cu semizeii tradiționali pe care îi numeam „clasici“. Straniu era să descopăr că un asemenea personaj, făcut pe alt tipar decât al nostru, putea să aibă calitatea cu totul nedivină de a fi contemporanul meu, de a avea cu doar șase ani mai mult decât mine. Nu 100, nu 1000, nu 2500 de ani, ci doar 6. Timpul acela scurs cu miile sau cu sutele de ani și care împingea existența autorului într-un trecut mitic, care o izola în straniețea faptelor sale și înălța opera pe tîpsia inaccesibilității ei, transformându-i geneza în mister, timpul acela – fie el și doar de o sută de ani – merit să mă despartă ontologic de un personaj pe care de-acum nu-l mai puteam privi decât așa cum privești turnurile catedralelor, cu capul răsturnat pe spate, dispăruse în cazul lui Vargas Llosa. Autorul *Războiului sfârșitului lumii* – și acesta era lucrul pe care, cu o uimire copilărească, nu reușeam să-l înțeleg nicidecum – putea fi zărit la o adică undeva, pe o stradă din Paris sau Londra, asemeni unui Cervantes sau

Tolstoi rătăciți în secolul meu, deposezați de rama temporală a geniului și speriiindu-mă asemeni unei năluci care schimbase dimensiunea lui *illo tempore* cu aceea profană a timpului meu.

Apoi, pe măsură ce-i citeam cărțile, altele și altele, care veneau peste mine ca un șuvoi a cărui forță părea că se amplifică neîncetat, senzația aceasta stranie că sunt contemporan cu cineva de la care, prin cine știe ce întâmplare miraculoasă, întâlnindu-l și chestionându-l, aș fi putut smulge cheia divinului mister se preciza și mă neliniștea mai tare cu fiecare carte nou deschisă. *Lituma în Anzi*, pe care o citisem cu două-trei luni înainte de revenirea autorului ei în România, îmi provocase, prin perfecțiunea ei, o ultimă criză de admirație și de umilință.

Și apoi Vargas Llosa sosise pe neașteptate, părând că se întruchipase din însăși neliniștea primei mele lecturi. Apariția lui avea ceva din frumusețea unui *dieu en crépuscule*, cum mi-a venit să-i spun când l-am văzut la aeroport. „Zeul în crepuscul“ era ajutat de un post autohton de televiziune, două seri mai târziu, „să treacă ecranul“ ca adorator al Shakirei. Asta era, pentru jurnaliștii noștri și pentru o nouă generație de *necititori*, Vargas Llosa. La conferința de presă de

la Institutul Cultural Român, cea mai bună întrebare pe care cei din sală au reușit să i-o pună a fost: „Ce crede maestrul despre jocul de fotbal?“ Nici una dintre întrebări nu a avut legătură cu vreuna dintre cărțile lui. Nu-mi rămânea decât să-mi consum, în stupefacție și melancolie, *tête-à-tête*-ul meu cu el.

Patru secvențe mi-au rămas din cele câteva zile în care i-am fost în preajmă.

Prima. Stăm singuri la o măsuță în barul hotelului Howard Johnson. Vreau să știu cum se poate scrie atât de mult (și de bine!) într-o singură viață, aparențele omului de lume – călătorii, interviuri, petreceri cu prieteni – fiind în același timp salvate. „Scriind zilnic, scriind pur și simplu zilnic. Când sunt acasă, lucrez de la 11 dimineața la 6 seara, zi de zi, cu o singură pauză scurtă pentru un prânz frugal. Și când călătoresc lucrez. Și aici, în hotel, am lucrat azi de dimineață două ore, și după masa de prânz o oră.“ Dar stări de spirit nu are? îl întreb. Melancolii, depresii, chefuri și lipse de chefuri... — „Sigur că am. Dar nu știu cine a spus că e de ajuns să privești intens un obiect pentru ca el să devină interesant. Însuși privitul foii de hârtie te poate pune la treabă. Și apoi – și tonul

i se încălzește deodată —, nu există lucru mai minunat pe lume decât scrisul! Este singura «orgie perpetuă» pe care și-o poate oferi o ființă umană.“

A doua secvență. Ieșim de la Conferința Microsoft, unde Vargas Llosa a vorbit despre cărțile lui și despre chipurile răului în lumea de azi. Facem câțiva pași pe jos. Îi spun că *Lituma în Anzi* mi s-a părut desăvârșită. Un singur lucru am senzația că nu ar fi trebuit să se întâmple acolo. Devine brusc interesat: „Care?“ — „Ideea de a o readuce înapoi pe iubita lui Carreño. Cititorul n-o mai aștepta, păruse definitiv ieșită din scenă și revenirea ei este ca un fel de bonus care ni se acordă după atâta dezolare și suferință.“ — „Dar asta și e! O rază de lumină într-o lume care este cuprinsă treptat de noapte. Altminteri totul e prea cumplit, e insuportabil. Cartea sfârșește cu un act de canibalism și cu destrămarea întregului univers. Oroarea nu trebuie niciodată să fie compactă. Trebuie să-i dai cititorului ceva, o scândură de care să se agațe în acest ocean al dezolării. Rolul autorului nu este să-l tortureze pe cititor, ci, prin ficțiunea pe care i-o propune, să-l facă, într-un fel sau altul, să se simtă bine.“

A treia secvență. Ne îndreptăm spre hotel. E seară și ploaia, care nu contenește de trei zile, a încetat. Îl ajut să scoată din mașină darurile primite de la cititori: cărți, broșuri, reviste... „Se pare că cititorii dumneavoastră sunt toți autori, îi spun în timp ce-i trec pungile de plastic. Bănuiesc că o să le lăsați pe toate la hotel.“ Se animă brusc și îmi povestește că în timpul vizitei lui Evtușenko în Columbia toți poeții columbieni au ținut să-i dea cadou acestuia un volum de versuri cu dedicație. Și, după ce Evtușenko a plecat, două mii de volume de poezie au fost găsite în camera de hotel. „Ghiciți unde! Sub pat! Toate sub pat! Vă imaginați? Două mii de volume sub pat!“ Și râde, cu un râs care pare să nu se mai oprească, repetând întruna: „Două mii de volume sub pat! Imaginați-vă: două mii de poeți columbieni!“

A patra secvență. Dineu final, cu câțiva apropiați. Spectacolul sejurului lui Vargas Llosa la București s-a terminat. Mă aflu în dreapta lui și îl văd din profil. E frumos, la cei 69 de ani ai săi. Stă ușor răsturnat pe spătarul scaunului, cu ochii închiși, și ține în mână cupa evazată a paharului cu vin roșu. Simt nevoia să-i mulțumesc, altfel decât printr-o simplă formulă, că a venit. „V-am privit

În toate zilele astea. Cred că aveți tot ce își poate dori un om.“ Și apoi îi spun ce mi-a trecut prin minte atunci când l-am văzut la aeroport, povestea cu frumusețea zeului în crepuscul. Și, deodată, masca superbiei pe care o ținuse trei zile pe chip, masca celebrității sigure de ea îi cade. Și, cu o tristețe în glas pe care nu o au decât cei care, condamnați la propria lor ispravă, sunt învinși de propria lor măreție, îmi spune: „Dar sunt atât de bătrân, Gabriel, atât de bătrân!“

Gabriel Liiceanu

2006

CHIPURI ALE RĂULUI
ÎN LUMEA DE ASTĂZI

*Scrisul a fost pentru mine esențialmente
legat de ideea de libertate*

GABRIEL LIICEANU Bună seara, doamnelor și domnilor! Ar fi inutil să fac o introducere privind importanța evenimentului la care participăm; ea ține de subînțeles. În schimb, nu mă pot opri să vă povestesc cum a arătat intrarea domnului Mario Vargas Llosa în România acum două-trei zile. Sosit la aeroport, a fost întrebat de ziarști dacă este cea de-a doua vizită pe care o face în țara noastră. „Da, am mai fost acum zece ani.” — „Și cum găsiți România, s-a schimbat în acești zece ani?” Domnul Vargas Llosa a răspuns ceva de bun-simț: „Nu pot să vă spun, pentru că acum sunt la aeroport.”

Discuția noastră nu se va purta, desigur, în spațiul divertismentului jurnalistic. Ceea ce mi-am

propus în seara aceasta este să profităm din plin de prezența în România a uneia dintre cele mai impresionante figuri culturale contemporane. Pentru mine, oricum. Mario Vargas Llosa mi-a marcat lecturile, formația, și m-a făcut să simt, ca puțini alți scriitori din secolul XX, ce înseamnă năzuința către perfecțiune în proza literară. Și puțini sunt scriitorii din epoca noastră care, atât prin romanele lor, cât și prin cărțile în care teoretizează literatura și tehnica scrisului în general, au contribuit într-un asemenea grad, ca Vargas Llosa, la formarea unei conștiințe a naratorului și narațiunii.

Vom proceda în felul următor: m-am gândit ca discuția cu domnul Vargas Llosa să se desfășoare în trei etape. Prima va comporta una-două întrebări despre profesiunea scriitorului și momentele cele mai importante ale vieții sale. În a doua parte a discuției mă voi apropia, atât cât e posibil în timpul pe care îl avem la dispoziție, de opera lui Vargas Llosa. Și, în sfârșit, voi căuta să discutăm atât lucruri care ne ard pe noi toți astăzi în lume, cât și din cele privind similaritățile pe care le simt între istoria politică a Perului și istoria politică a României în contemporaneitate.

Voi începe cu o întrebare destul de brutală: când am citit *Peștele în apă*, cartea de memorii a